

PÉČE O DUTINU ÚSTNÍ A SNÍMATELNÉ ZUBNÍ NÁHRADY U SENIORŮ

ORAL CARE AND REMOVABLE DENTURES FOR THE ELDERLY

Iveta Bryjová¹, Ľubica Libová², Miroslav Misár^{1, 3}, Hana Hozová^{1, 4}

Abstrakt

Východiska: Až 80% české geriatrické populace má funkčně nevyhovující chrup. Ztráta chrupu s sebou přináší negativní důsledky na funkčnost i estetiku. Nejzávažnějším důsledkem špatného orálního zdraví seniorů je malnutrice. Ztrátou chrupu dochází k předčasné atrofii čelistní kosti, což může mít negativní vliv na zhotovení plně funkční zubní náhrady. Edukace seniorů v oblasti orálního zdraví je dlouhodobě podceňována a v systému preventivní péče by měla být pevně ukotvena.

Cíl: Literární přehled relevantních a recentních elektronických zdrojů dotýkající se problematiky orálního zdraví seniorů, péče o dutinu ústní a zubní protetické náhrady prostřednictvím platformy Web of Science. Ověřit teze autorského kolektivu k dané problematice.

Metody: Obecně teoretické metody analýzy a generalizace z dohledaných literárních zdrojů s komponentou vlastních myšlenek a úvah.

Výsledky a diskuze: Z nalezených dostupných relevantních a recentních zdrojů byla potvrzena nedostatečná pozornost věnována orálnímu zdraví, hygienické péči o dutinu ústní a zubní protetické náhrady v geriatrické populaci. Špatný stav dutiny ústní má v konečném důsledku celou řadu funkčních a estetických omezení, které seniorovi mohou přinést zhoršení orálního a potažmo i celkového zdraví. Nedostatečná úroveň orálního zdraví je více pozorována u seniorů trpících demencí. Znalosti ošetrovatelského personálu v klinické a sociální péči patří – společně s preventivní péčí – mezi hlavní cíle, jak orální zdraví seniorů z dlouhodobého hlediska zlepšit.

Závěry: Stárnutí je významným rizikovým faktorem pro rozvoj zdravotních potíží. Celkový somatický zdravotní stav má širokou interakci s orálním zdravím. Orálnímu zdraví a hygienické péči o dutinu ústní u seniorů není věnována dostatečná pozornost, ať už ze strany samotného seniora, ošetrovatelského personálu či systému preventivní péče

¹ Ústav nelékařských zdravotnických studií, Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě

² Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce sv. Ladislava, Nové Zámky

³ Samostatná ordinace PL – stomatologa

⁴ Slezská nemocnice v Opavě

spadajícího do resortu veřejného zdravotnictví. U seniorů je zvýšené riziko vzniku zubního kazu, onemocnění parodontu a sliznic dutiny ústní v důsledku nedostatečné ústní hygieny, zvýšené akumulaci plaku a zubního kamene. Zlepšením dostupnosti stomatologické péče, osobní hygienické péče o dutinu ústní a zubní náhrady, možnosti profesionální dentální hygieny včetně edukace jak seniorů, tak zdravotnického personálu, lze negativní důsledky na orální zdraví seniorů uspokojivě eliminovat.

Klíčová slova

Orální zdraví, dentální hygiena, dentice, protetika, zubní náhrady, senior, gerontostomatologie, preventivní péče, preventivní prohlídky, prevence, orální mikrobiom, literární přehled

Abstract

Background: Approximately 80% of the Czech geriatric population has functionally deficient dentition. Tooth loss brings with it negative consequences on functionality and aesthetics. The most serious consequence of poor oral health of the elderly is malnutrition. Loss of dentition causes early atrophy of the jawbone and can negatively affect the construction of fully functional dentures. Education and motivation of seniors in oral health has also long been underestimated. It should be a fixed component of the preventive care system.

Aim: Finding relevant and recent literature in electronic information sources related to the oral health of the elderly and the care of the oral cavity and dental prosthetics through the Web of Science platform, and verifying the thesis of the author's collective on the given issue.

Methods: In general, theoretical methods of analysis and generalization based on literary sources obtained, topped with a component of own thoughts and reflections.

Results and discussion: From the available relevant and recent sources, it was confirmed that insufficient attention is paid to oral health and hygienic care of the oral cavity and dental prosthetics in the geriatric population. The bad state of the oral cavity ultimately has a number of functional and aesthetic limitations that can lead to a deterioration of the oral and, by extension, overall health of the elderly. Inadequate levels of oral health are more commonly seen in seniors suffering from dementia. The knowledge of the nursing staff in clinical and social care is - together with preventive care – among the main goals of how to improve the oral health of seniors in the long term.

Conclusions: Aging is a significant risk factor for the development of health problems. General health has a wide interaction with oral health. Oral health and hygienic care of the oral cavity in the elderly is not given sufficient attention, whether by the elderly themselves, the nursing staff or the system of preventive care falling under the department

of public health. Removable dentures can increase the risk of tooth decay, periodontal disease and oral mucosal disease due to insufficient oral hygiene, increased accumulation of plaque and tartar. By improving access in the areas of dental care availability, professional dental hygiene, personal hygiene care of the oral cavity and dentures, education and motivation of seniors and medical personnel, the negative consequences on the oral health of seniors can be satisfactorily eliminated.

Keywords

Oral health, dental hygiene, dentition, prosthetics, dentures, senior, gerontostomatology, preventive care, preventive examinations, prevention, oral microbiome, literature review

ÚVOD

Péče o chrup a dutinu ústní je nedílnou součástí celkové hygienické péče o člověka, u některých jedinců není péče o zuby a dutinu ústní včetně péče o zubní protetické náhrady dostatečně zakořeněna (Kandelman et al., 2008).

Stárnutí je přirozený proces, který probíhá se značnou interindividuální variabilitou. V poslední polovině 20. století došlo k podstatnému prodloužení délky lidského života. Starší lidé (počátek stáří je stanoven nad 65 let věku) mají v důsledku procesu stárnutí zdravotní problémy, které vyžadují zvláštní pozornost (Razak et al., 2014). S tímto trendem souvisí i úroveň orálního zdraví. V seniorské populaci má až 80% jedinců funkčně nevyhovující vlastní chrup, čímž dochází k poruchám příjmu potravy včetně artikulace a mluvení (Kalvach et al., 2004). Senioři v současnosti tvoří 8% světové populace. Očekává se, že do roku 2050 se tento počet zdvojnásobí a bude činit přibližně 16% (Malik et al., 2019).

Orální zdraví je v geriatrické populaci dlouhodobě neuspokojivé, od zvýšené prevalence zubních kazů, přes onemocnění dásní, sliznic dutiny ústní až po chronická onemocnění parodontu (Ceena et al., 2022; Umar Farooq et al., 2019). Tato onemocnění vedou ke ztrátě zubů, ústupu alveolární kosti a potažmo destabilizaci chronických onemocnění s přímými důsledky na celkovou kvalitu života seniorů (Klevetová, 2022). Dalším důležitým faktorem ovlivňující zdraví a nemoc je orální mikrobiom (Rohr et al., 2021). Orální mikrobiom hraje velmi důležitou roli při udržování homeostázy ústní dutiny, ochraně ústní dutiny a prevenci vzniku onemocnění (Willis & Gabaldón, 2020). V seniorské populaci je také větší prevalence nádorových onemocnění dutiny ústní, nejvyšší incidenci vykazuje karcinom rtu, a to až 10,5% u mužů nad 75 let a 5% žen nad 75 let; u žen nad 85 let je to téměř 12% (Klevetová, 2022). Celosvětově jsou zhoubná nádorová onemocnění

oblasti rtů, úst a orofaryngu řazeny na 13. místo v četnosti, např. v roce 2020 bylo ve světě diagnostikováno 377 713 nádorů s mortalitou 47 %; a byla prokázána přímá souvislost výskytu nádorových onemocnění s užíváním tabákových výrobků (WHO, 2020).

Plnohodnotná péče o dutinu ústní u seniorů je často komplikovaná. Jedním z důvodů může být omezená manuální zručnost, anatomické a funkční změny chrupu či výskyt komorbidit, které seniorské období života často doprovází. Problémy s orálním zdravím a ústní hygienou se ještě více prohlubují u seniorů s demencí, s postupujícím onemocněním se zhoršují kognitivní schopnosti, motorické dovednosti a sebeobsluha (Delwel et al., 2017). Malnutrice se řadí mezi nejzávažnější důsledky nedostatečného orálního zdraví, často vzniká, kromě somatických obtíží (Corcoran et al., 2019), také důsledkem nefunkční snímatelné zubní náhrady, která znemožňuje příjem nutričně vyvážené stravy (Su et al., 2020). Další příčinou malnutrice je ztráta dentice, v důsledku čehož je příjem potravy omezen pouze na kašovitou konzistenci (Zelig et al., 2022). Nevyhovující snímatelná náhrada může způsobovat problémy s výslovností a artikulací (Meira et al., 2022), což seniorům často způsobuje psychické obtíže, ovlivňuje jejich společenský život a aktivitu (Huraib et al., 2022). Funkční stav chrupu se podílí nejen na výživě, ale také psychické pohodě a aktivním životě seniora (Klevetová, 2022). Zdravá ústní dutina přispívá k fyzické i psychické pohodě seniora (Hung et al., 2019; Petrova et al., 2017). V preventivní péči není zdravotnímu stavu dutiny ústní u seniorů věnována dostatečná pozornost, ať už z výše uvedených důvodů, strachu ze stomatologického ošetření, nedostupnost zubní péče v místě bydliště seniora či v zařízení, ve kterém je senior umístěn (Wong et al., 2019; Al-Nasser a Lamster, 2020). Také v rutinní ošetrovatelské praxi není péči o dutinu ústní a zubní protetiku věnována adekvátní pozornost, což velmi často souvisí s nedostatkem personálu.

Specifické problematice stomatologické péče o seniory se věnuje gerontostomatologie, jež se do povědomí laické i odborné veřejnosti dostává teprve v posledních letech. Snahou tohoto oboru je zachovat dentici seniorů co nejdéle a minimalizovat radikální extrakce. Péče o orální zdraví seniorů se – bohužel – omezuje jen na protetickou stomatologii. Nastavení efektivní péče, zlepšení prevence a orálního zdraví seniorů by měl být jeden z klíčových cílů multidisciplinárního týmu (Abbas et al., 2022). Spolupráce dentální hygienistky, praktického zubního lékaře, parodontologa a stomatochirurga je klíčová. Využívání služeb dentální hygieny významně zdokonalí techniky čištění a zručnost seniora. Pravidelné kontroly praktického zubního lékaře umožní vyhodnotit stav orálního zdraví (úroveň hygieny, kazivost a stav parodontu), potřebu delegování klienta na vyšší pracoviště, kterými jsou nejčastěji parodontolog a stomatochirurg. První ze specialistů zhodnocuje stav parodontu a sliznic, v ideálním případě po proběhlé dentální hygieně navrhuje další léčbu nebo operativní zákroky měkkých tkání. Stomatochirurg navrhuje a napomáhá vytvářet vhodné podmínky kostěného podkladu protézního lóže před zhotovením snímatelných zubních náhrad nebo zavádí implantáty v místech předchozích ztrát zubů.

Anatomické a funkční změny v séníu

V dutině ústní dochází k fyziologickým změnám souvisejícím s věkem, které nemusí nutně vést ke ztrátě funkčnosti, neboť fyziologická rezervní kapacita orofaciálního systému se zdá být velmi velká; většina patologických změn je spojena s vnějšími faktory, jako je volba životního stylu a socioekonomické faktory (Schimmel & Abou-Ayash, 2020). Ke změnám v dutině ústní dochází z důvodu změn involučních a metabolických. Stárne zejména dentin. Často dochází k atrofii dásní a krčkové částí zubů. Receptory bolesti jsou v důsledku impregnace výběžků odontoblastů minerálními látkami nefunkční, což je jedna z příčin, že kazy a defekty v krčkových částech zubů zaznamená senior většinou pozdě. Involuční změny na sliznicích mohou způsobit bolestivé afekce, afty nebo ulcerace, sliznice jsou náchylnější k porušení rovnováhy ústního mikrobiomu a poté bývají povleklé moučnivkou – soor, chorobu způsobuje pomnožení kvasinek rodu *Candida*. Orální ulcerace mohou způsobovat také dlouhodobě užívaná farmaka, například betablokátory, PAD nebo nesteroidní antiflogistika (Yuan & Woo, 2015). Obecně dochází k vyššímu výskytu onemocnění zubů, dásní a závěsného aparátu zubů s následnou ztrátou zubů. Funkčním změnám dominuje xerostomie, která nastává v důsledku atrofie slinných žláz (Gil-Montoya et al. 2016). Xerostomie se vyskytuje často také v důsledku stresových nebo anxiózních stavů či jako nežádoucí účinek dlouhodobě užívaných léků, například diuretika, antihistaminika, antiparkinsonika a jiné (Turner et al., 2008). Pocity suchosti v ústech udávají i osoby s akrylátovými snímatelnými zubními náhradami, které jsou uživatelé nuceni opakovaně vyndávat z úst. Dlouhodobým užíváním se zvyšuje riziko výskytu alergie na některou z chemických sloučenin materiálu, ze kterého se snímatelné náhrady vyrábí. Opakem je pytalismus, který je často doprovodným jevem zánětlivých stavů dutiny ústní (Adadan Güvenç, 2019). Atrofují také chuťové papily s poruchou chuťového vnímání (dysgeuzie) (Syed et al., 2016). Ztráta dentice má za následek závažné funkční důsledky od potíží se žvýkáním, mluvením až po funkční atrofii čelisti. U dlouhodobě nošených snímatelných náhrad s částečnou či úplnou extrakcí zubů v minulosti, dochází ke zrychlené atrofii alveolárních výběžků čelistí. Důsledkem jsou změny protézního lože vedoucí z dlouhodobého hlediska k postupné destabilizaci a retenci protézy, které netěsní a z povrchu sliznice se snáze uvolňují. Atrofie je však jevem přirozeným a zároveň nejrychlejším na čelistech bezzubých, které nejsou opatřeny protetikou vůbec, nebo jsou opatřeny náhradami s mucinózním přenosem žvýkacího tlaku, těmi jsou právě celkové protézy. Dá se říci, že čím více zubů během života člověk ztratí, tím rychlejší atrofie bude, a čím dříve člověk o chrup přijde, tím více bude atrofie v pozdějším věku zřetelná a problematická. Silně atrofované čelisti a zejména jejich alveolární výběžky nejsou schopny zajistit dobrou a pohodlnou stabilitu a retenci snímatelné zubní náhrady.

Problematika zubních náhrad

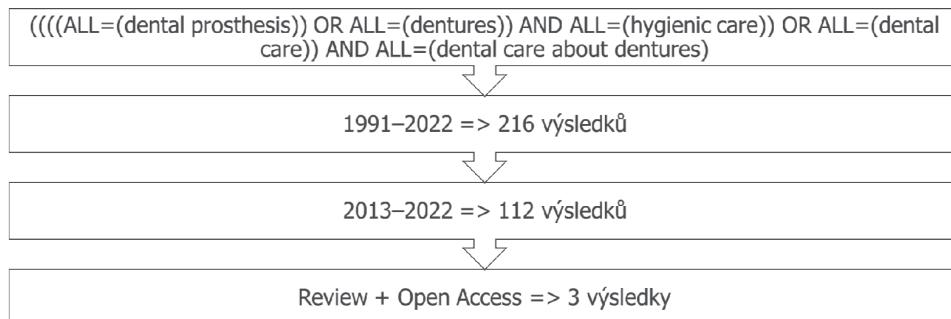
Seniorská populace čelí specifickým problémům s orálním zdravím, zejména v oblasti péče o dutinu ústní jako celek včetně zubních náhrad. Čím déle zůstává bezzubá

čelist bez adekvátní zubní náhrady, tím stoupá riziko, že si na ně uživatel nepřivykne. Navyknutí na nově vyrobenou protetickou náhradu je u každého jedince různé. Nasazením nové snímatelné náhrady vzniká v ústech nová prostorová situace, problémy pramení ze zvýšeného dávivého reflexu, z dráždění nového umělého materiálu, stísnění prostoru pro jazyk nebo z otlaků, které jsou způsobeny mírně nepřesnou protetickou prací či špatnou poddajností a stlačitelností sliznic. Všechny tyto problémy jsou řešitelné a některé lze eliminovat právě brzkým zhotovením náhrady, v mnoha případech nejlépe bezprostředně po extrakci.

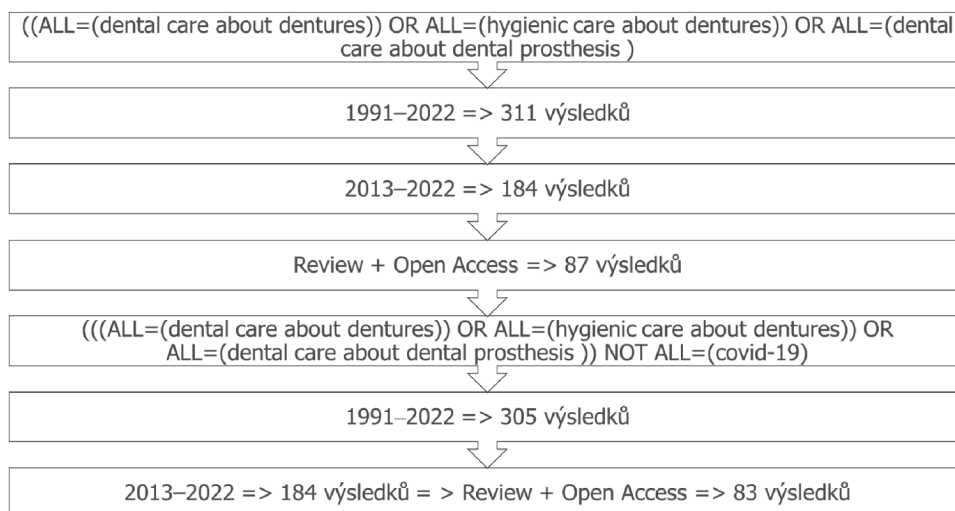
Zubním náhradám a všeobecně protetice u seniorů není věnována dostatečná pozornost, přičemž stabilita protézy závisí na mnoha faktorech (Chhabra et al., 2015). Týká se nejen funkčních prvků protetiky, ale také adekvátní hygienické péče. Nejvýznamnějším faktorem je změna protézního lože v důsledku atrofie alveolu. Nevyhovující zubní náhrady, hygienická péče o protetiku, péče o bezzubou či částečně ozubenou čelist, vnímání orálního zdraví jako součást systémového zdraví, pravidelné preventivní prohlídky a motivace seniorů ke správné orální péči. Těmto základním oblastem by měla být věnována dostatečná pozornost a měly by být zahrnuty mezi preventivní péči včetně dostatečné edukace a motivace seniorů v přístupu ke svému orálnímu zdraví.

POPIS REŠERŠNÍ STRATEGIE

Rešeršní strategie byla realizována prostřednictvím nejrozsáhlejší bibliografické a citační databáze Web of Science (WoS). Vyhledávání bylo provedeno na základě dvou různých vyhledávacích řetězců. První vyhledávání s klíčovými slovy (((ALL=(dental prosthesis)) OR ALL=(dentures)) AND ALL=(hygienic care)) OR ALL=(dental care)) AND ALL=(dental care about dentures) a druhé vyhledávání s klíčovými slovy (((ALL=(dental care about dentures)) OR ALL=(hygienic care about dentures)) OR ALL=(dental care about dental prosthesis)) NOT ALL=(covid-19). Vyhledávání bylo časově omezeno léty 1991–2022, abychom zjistili dynamiku tématu v čase. Časové omezení bylo omezeno – s ohledem na množství nalezených výsledků – pouze na období 2013–2022, a na výsledky typu Review a Open Access. V grafickém přehledu níže je uveden postup rešeršní strategie s počtem nalezených výsledků a typem vědeckých důkazů.

Obr. 1

Zprvního vyhledávání (Obr. 1) byly vybrány pouze tři výsledky, zaměřené na biomechanickou analýzu protetických prací; na orální zdraví a analýzu bolesti v orofaciální oblasti u osob s demencí; a posouzení dopadu vzdělávacích intervencí v oblasti orálního zdraví personálu i seniorů v pečovatelských domech. Mimo tohoto výběru bylo prostudováno zbývajících 109 z celkového počtu 112 nalezených výsledků, bohužel ani jeden nereflektoval oblast našeho zájmu.

Obr. 2

Z druhého vyhledávání (Obr. 2) bylo vybráno 87 výsledků. Dále byly vyřazeny příspěvky v souvislosti s onemocněním COVID-19 či týkající se technologií protetických prací, dentálních materiálů, dentální péče u pacientů s epilepsií, demencí, onemocněním diabetes mellitus, HIV, dětí a ortodonticky léčených pacientů a rovněž příspěvky, které se netýkaly východoevropské geriatrické populace. Konečný výběr studií je obsahem textu literárního přehledu.

TEXT LITERÁRNÍHO PŘEHLEDU

Systematický přehled literatury získaný z databází PubMed, CINAHL a Cochrane Library ve studii (Delwel et al., 2017) uvádí, že u seniorů, u kterých byla diagnostikována demence, je horší úroveň orální hygieny a zvýšená prevalence zadržovaných zubních kořenů, apikálních nálezů a zubních kazů než u seniorů bez demence s obdobným zubním statutem, tj. stejná míra bezzubosti, index kazivosti apod. Studie zahrnovala pouze problematiku tvrdých zubních tkání. U seniorů s demencí se s postupem onemocnění zhoršují jejich kognitivní schopnosti, motorické dovednosti a sebeobsluha, což má za následek zvýšené riziko výskytu onemocnění dutiny ústní. Studie uvádí, že problematice dutiny ústní (včetně orofaciální bolesti) u seniorů, potažmo u seniorů s demencí není věnována dostatečná pozornost.

Posouzení efektu vzdělávacích intervencí v oblasti orálního zdraví pro personál nebo klienty domů s pečovatelskou službou, případně obou kategorií, na udržení či zlepšení orálního zdraví se věnovala rozsáhlá metaanalýza (Albrecht et al., 2016). Primární cíl byl zaměřen na souvislosti mezi stavem ústního zdraví klientů pečovatelských domů a kvalitou života, infekcemi dýchacích cest a stavem výživy. Žádná ze zahrnutých studií však neuváděla údaje k orálnímu zdraví nebo kvalitě života související s orálním zdravím. Uváděné výsledky (např. zubní plak, zánět dásní) jsou sice důležitými měřítky zubního zdraví, ale nemusí představovat nejdůležitější výsledky intervencí, které jsou zaměřeny na zlepšení orálního zdraví obyvatel domovů pro seniory. Vzdělávací programy nebyly přesně specifikovány, výsledky nalezených studií tak neumožňují učinit jasné závěry o přínosu nebo opaku konkrétních vzdělávacích intervencí v oblasti orálního zdraví v domovech pro seniory. Kvalita dostupných důkazů byla shledána jako nízká. Malý počet dostupných studií a významná heterogenita mezi studiemi navíc neumožňuje stanovit jasná doporučení pro praxi k rozsahu a obsahu vzdělávacích programů a preferovaných vzdělavatelů a účastníků. V nalezených studiích byly také zřídka hodnoceny znalosti a přístup personálu. Je zapotřebí více dostatečně silných a kvalitních důkazů.

Cílem průřezové analytické studie (Deeb et al., 2019) bylo zhodnocení faktorů, které ovlivňují kvalitu života související s orálním zdravím (OHRQoL) u pacientů používajících snímatelné zubní náhrady. Věk účastníků studie autoři bohužel neuvádějí. Celkem se studie zúčastnilo 200 osob s různými typy zubních náhrad. V rozhovoru byli respondenti dotazováni na demografické údaje, dále se hodnotila anamnéza, kuřácký status, návyky spojené s orální hygienou a frekvenci preventivních prohlídek u zubního lékaře. Podstatnou částí šetření byly informace týkající se snímatelných zubních náhrad. K měření kvality života respondentů v oblasti orálního zdraví byl použit standardizovaný dotazník OHRQoL pro oblast funkčního omezení, fyzické bolesti, psychické a fyzické nepohody, sociálního omezení a případných handicapů. Z výsledků studie vyplývá, že respondenti s částečnými zubními náhradami vykazovali minimální problémy se žvýkáním, sociální kompromitací a funkčním diskomfortem. Kvalita života respondentů se snímatelnými zubními náhradami v oblasti orálního zdraví je významně ovlivněna edukací, úrovní vzdělání, socioekonomickým statutem, zdravotním stavem a kouřením tabákových výrobků.

Souvislost mezi péčí o snímatelné zubní náhrady, hygienickými návyky, znalostmi orální hygieny, stavem parodontu a vztahu mezi frekvencí čištění zubů a zubních náhrad u geriatrických pacientů hodnotila studie (Turgut Cankaya et al., 2020). Studie se účastnilo 553 respondentů se snímatelnou zubní náhradou ve věku 65–86 let. Na základě dotazníkového šetření byl zjištěn na hladině významnosti ($p < 0,05$) statisticky signifikantní vztah mezi kouřením tabákových výrobků, věkem, nošením zubní náhrady přes noc, stomatitidou a čištěním zubní náhrady. U 54,10 % respondentů byla zjištěna nedostatečná hygienická péče o zubní náhradu, jako důvod respondenti uvedli nedostatečnou informovanost. U 26,34 % respondentů, kteří si zuby pravidelně čistili 1× denně byla shledána úroveň orální hygieny i zubní náhrady jako dobrá, zatímco u respondentů, kteří si čistili zuby 3× denně (39,40 %) byla úroveň hygienické péče velmi dobrá. V závěru studie autoři konstatovali, že úroveň čištění zubních náhrad souvisí s poskytováním podrobných informací geriatrickým pacientům, typu edukace (ústní nebo písemná), pravidelnými návštěvami zubního lékaře, správnou ústní hygienou, kuřáckými návyky, socioekonomickou úrovní, nošením snímatelných zubních náhrad přes noc a jejich stářím. Důležitou roli v motivaci pacientů hrají také kliničtí lékaři. Onemocnění parodontu lze předcházet dobrou ústní hygienou a hygienou zubních náhrad. Autoři rovněž poukazují na to, že k lepšímu zhodnocení účinku parodontální léčby před zhotovením protézy u geriatrické populace jsou zapotřebí další longitudinální studie.

Znalosti ošetrovatelského personálu v oblasti zkušenosti a vnímání důležitosti péče o dutinu ústní v geriatrické populaci hodnotila studie (Aro et al., 2018). Výsledky kvalitativní studie provedené formou rozhovoru s ošetrovatelským personálem poukazují sice na znalost souvislostí mezi orálním a celkovým zdravotním stavem, ale zároveň na absenci konkrétních znalostí a praktických dovedností v péči o dutinu ústní geriatrických pacientů. Ošetrovatelský personál (pouze ženy) uváděl jako důvod zejména nedostatek času na péči o ústní zdraví u geriatrických pacientů. Respondentky pro svůj sebezorození v této oblasti navrhly, aby byla péče o ústní zdraví zahrnuta do každodenního léčebného plánu, což by zlepšilo postupy péče o ústní zdraví. Závěr studie poukazuje na jednoznačně nedostatečné znalosti ošetrovatelského personálu v praktikách péče o dutinu ústní u geriatrické populace. U ošetrovatelského personálu by se měla zlepšit jak osvěta v oblasti orálního zdraví, tak jistota v praktikách správné hygienické péče o dutinu ústní a zubní protetické náhrady u seniorů, a to jak v základním, tak dalším vzdělávání.

Studie (Weening-Verbree et al., 2022) se zabývala zhodnocením dopadu zavedení preventivního programu péče o ústní dutinu na postoje a znalosti sester poskytujících domácí péči a dopad na ústní zdraví seniorů. Autoři jsou si vědomi limity v designu studie (například absence kontrolní skupiny), i přes to se ve výsledku orální zdraví seniorů po třech měsících výrazně zlepšilo. Preventivní program byl nejpřínosnější pro seniory s celkovou snímatelnou náhradou. Zavedení programu preventivní péče zlepšilo znalosti a přístup ošetrovatelského personálu. Program dobře zapadl do každodenní pracovní rutiny sester domácí péče, aniž by byl příliš časově náročný. Individuálně zaměřené plány péče o orální zdraví seniorů, vzdělávání sester domácí péče a odborné znalosti dentálních hygienistek měly v domácí péči přidanou hodnotu. Budoucí implementace by se měla zaměřit také na seniory s vlastním chrupem.

VÝSTUPY

Hygienická péče o dutinu ústní a celkový přístup k orálnímu i somatickému zdraví se s přibývajícím věkem zhoršuje. Orální zdraví v geriatrické populaci je neuspokojivé a zdravotnímu stavu dutiny ústní není v preventivní péči věnována dostatečná pozornost (Shah et al., 2013). Starší lidé nemají dostatečné hygienické návyky jak o dutinu ústní, tak o zubní protetické náhrady (Turgut Cankaya et al., 2020). U seniorů, kteří trpí demencí je výrazně horší ústní hygiena, ale také větší počet zadržených kořenů a kořenových kazů ve srovnání se seniory bez demence (Delwel et al., 2017). Starší lidé se sníženou funkční schopností mají častěji problémy s ústním zdravím a horší ústní hygienu (Weening-Verbree et al., 2022). Stáří zubní náhrady má nepříznivý vliv na úroveň jejich hygienické péče (Turgut Cankaya et al., 2020). Po rozsáhlých extrakcích rychleji atrofují alveolární výběžky čelistí, v důsledku čehož často dochází k retenci zubní náhrady a její nestabilitě v dutině ústní (Bilhan et al., 2012). Ústní hygiena je důležitá v souvislosti s celkovým zdravím. Existuje mnoho souvislostí mezi ústním zdravím a celkovým zdravotním stavem. Zánět v dutině ústní může například narušit hladinu HbA1C u pacientů s diabetem; může přispívat k projevům revmatoidní artritidy, podvýživy a aspirační pneumonie (Weening-Verbree et al., 2022). Na sliznicích dutiny ústní se často vyskytují různé afekce a bolestivé ulcerace (Buranarom et al., 2020). Pravidelné hygienické návyky o dutinu ústní, protetiku a zubní náhrady hrají důležitou roli při udržování orálního zdraví a dlouhodobého používání snímatelných náhrad (Turgut Cankaya et al., 2020). Úspěšnost správné péče o dutinu ústní a zubní náhrady závisí na znalostech, hygienických návycích, edukaci a motivaci geriatrických pacientů (Turgut Cankaya et al., 2020). K negativním dopadům na orální zdraví seniorů může přispívat i nedostupnost péče v geriatrické populaci (Kiyak a Reichmuth, 2005). Opomíjení ošetřovatelské péče o dutinu ústní (Preston, 2020) by mohl zlepšit interdisciplinární přístup s významnou rolí profesionální dentálně-hygienické péče (Sadig, 2010). Stejně tak jako spolupráce napříč odbornostmi ve stomatologii (Souliissa, 2020). Existuje pozitivní korelace mezi protetickou péčí a ústní hygienou, která naznačuje, že čištění zubních náhrad je relevantní s úrovní parodontální péče (Turgut Cankaya et al., 2020). Počet pravidelných návštěv u zubního lékaře se s věkem snižuje (Weening-Verbree et al., 2022), což je jedním z dalších problémů, které ke zlepšení orálního zdraví seniorů nepřispívají. K neuspokojivému stavu orálního zdraví u seniorů nepřispívá ani kuřáctví. Dostupné literární údaje potvrzují, že kouření zhoršuje ústní hygienu. Vyšší procento dobré ústní hygieny a orálního zdraví celkově bylo potvrzeno u nekuřáků (Turgut Cankaya et al., 2020). Důležité jsou pravidelné návštěvy zubního lékaře a sledování pacientů, které umožní monitorovat zdraví ústní dutiny pacienta. Pravidelné návštěvy udržují dobrou úroveň zubních protetických náhrad (Turgut Cankaya et al., 2020). Teoretické znalosti a praktické dovednosti sester v péči o ústní zdraví u seniorů by se měly zlepšit a péče o ústní zdraví by mohlo být zahrnuto do každodenního léčebného plánu ošetřovatelského personálu (Aro et al., 2018).

ZÁVĚR

Stárnutí je významným rizikem a faktorem pro rozvoj zdravotních potíží a celkový zdravotní stav má širokou interakci se zdravím ústní dutiny. Ústní zdraví seniorů bylo popsáno v několika studiích, které zkoumaly stálou dentici, zubní protetické náhrady a stav měkkých a tvrdých zubních tkání. Bezzubost je mezi staršími lidmi rozšířená po celém světě a je silně spojena se socioekonomickým statusem. Orálnímu zdraví, hygienické péči o chrup a protetice není u seniorů věnována dostatečná pozornost, a to ani v systému preventivní péče, což je dlouhodobý celosvětový jev. Ať už ze strany seniora, kterému adekvátní péči znemožňují zdravotní komplikace či jejich postojem k této problematice, která je dána nedostatečnou informovaností seniora v této oblasti. Dostatečné péči o dutinu ústní se nedostává uspokojivé pozornosti ani v zařízeních sociální a nemocniční péče stran ošetrovatelského personálu, což je dáno částečně jak dlouhodobým podstavem personálu, tak nedostatečnými znalostmi v oblasti péče o dutinu ústní a zubní protetické náhrady u seniorů. U seniorů, kteří trpí demencí, bývá oblast orálního zdraví a péče o chrup a zubní náhrady významně horší. Snímatelné zubní náhrady mohou zvyšovat riziko vzniku zubního kazu, poškození parodontu v důsledku nedostatečné ústní hygieny, zvýšené akumulace plaku a zubního kamene. Nepříznivé dopady snímatelných částečných zubních náhrad na parodont lze eliminovat, pokud je dodržována dobrá ústní hygiena a dostatečná hygienická péče o protetiku a zubní náhrady. Pravidelná a soustavná mechanická očista plaku prostředky ústní hygieny je nezbytná pro redukci tvorby plaku, zubního kamene, kazu a zánětlivých onemocnění dutiny ústní. Zlepšení přístupu v těchto oblastech, systematická preventivní opatření, správně nastavená edukace a motivace nejen samotných seniorů, ale také ošetrovatelského personálu, by zajistě na tuto problematiku mělo velmi kladný dopad.

Poděkování

Tento přehledový článek vznikl za podpory projektu MZ ČR – Podpora zdraví, zvyšování efektivity a kvality zdravotní péče. Číslo projektu 24/22/PPZ Preventivní prohlídky – aneb co sami můžeme udělat pro své zdraví?

Literatura

ABBAS, M. J. et al. Importance of preventive dentistry in the elderly: A personal approach. *Dental Research Journal*. 2022, vol. 19, no. 1. ISSN 2008-0255.

ADADAN GÜVENÇ, I. Sialorrhea: A Guide to Etiology, Assessment, and Management. In: ADADAN GÜVENÇ, I. (ed.). *Salivary Glands – New Approaches in Diagnostics and Treatment* [online]. IntechOpen, 2019. ISBN 978-1-83881-358-1. DOI: 10.5772/intechopen.82619.

ALBRECHT, M. et al. Oral health educational interventions for nursing home staff and residents. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2016, vol. 9, no. 9. ISSN 1469-493X.

AL-NASSER, L. and LAMSTER, I. B. Prevention and management of periodontal diseases and dental caries in the older adults. *Periodontology 2000*. 2020, vol. 84, no. 1, p. 69–83. ISSN 0906-6713.

ARO, T. et al. Perceptions of older people's oral health care among nurses working in geriatric home care. *Acta Odontologica Scandinavica*. 2018, vol. 76, no. 6, p. 427–432. ISSN 0001-6357.

BILHAN, H. et al. Complication rates and patient satisfaction with removable dentures. *The Journal of Advanced Prosthodontics*. 2012, vol. 4, no. 2. ISSN 2005-7806.

BURANAROM, N. et al. Hyposalivation, oral health, and Candida colonization in independent dentate elders. *PLoS One*. 2020, vol. 15, no. 11. ISSN 1932-6203.

CEENA, D. E. et al. Oral health status among the geriatric population – A cross sectional study. *Journal of Gerontology and Geriatrics*. 2022, vol. 70, no. 3, p.1–5. ISSN 2499-6564.

CORCORAN, C. et al. Malnutrition in the elderly. *Science Progress*. 2019, vol. 102, no. 2, p. 171–180. ISSN 0036-8504.

DEEB, M. A. et al. Assessment of factors influencing oral health-related quality of life (OHRQoL) of patients with removable dental prosthesis. *Pakistan Journal of Medical Sciences*. 2019, vol. 36, no. 2. ISSN 1682-024X.

DELWEL, S. et al. Oral health and orofacial pain in older people with dementia: a systematic review with focus on dental hard tissues. *Clinical Oral Investigations*. 2017, vol. 21, no. 1, p. 17–32. ISSN 1432-6981.

HUNG, M. et al. Oral health as a gateway to overall health and well-being: Surveillance of the geriatric population in the United States. *Special Care in Dentistry*. 2019, vol. 39, no. 4, p. 354–361. ISSN 0275-1879.

HURAIB, W. M. et al. Assessment of nutritional and psychosocial status of elderly patients wearing removable dental prosthetics. *Journal of Pharmacy And Bioallied Sciences*. 2022, vol. 14, no. 5. ISSN 0976-4879.

CHHABRA, A. et al. Elderly patient's knowledge, attitudes and behaviors regarding care and maintenance of the removable prosthesis: a qualitative study. *Minerva Stomatologica*. 2015, vol. 64, no. 6, p. 265–273. ISSN 0026-4970.

KALVACH, Z. et al. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0548-6.

KANDELMAN, D., PETERSEN, P. E. and UEDA, H. Oral health, general health, and quality of life in older people. *Special Care in Dentistry*. 2008, vol. 28, no. 6, p. 224–236. ISSN 0275-1879.

KIYAK, H. A. and REICHMUTH, M. Barriers to and Enablers of Older Adults' Use of Dental Services. *Journal of Dental Education*. 2005, vol. 69, no. 9, p. 975–986. ISSN 0022-0337.

KLEVETOVÁ, D. Orální zdraví u seniorů. *Florence*. 2022, roč. 18, č. 5, s. 33–35. ISSN 2570-4915.

MALIK, A. et al. Impact of age on elderly patients with oral cancer. *European Archives of Oto-Rhino-Laryngology*. 2019, 276(1), p. 223–231. ISSN 0937-4477.

MEIRA, I. A. et al. Speech in implant-supported and removable complete denture wearers: A systematic review. *The Journal of Prosthetic Dentistry*. 2022, 128(6), p. 1230–1238. ISSN 0022-3913.

PETROVA, T. G. et al. [Stomatological status and quality of life of elderly and senile people]. *Advances in Gerontology = Uspekhi Gerontologii*. 2017, vol. 30, no. 3, p. 390–393. ISSN 1561-9125.

PRESTON, A. J. Oral care of elderly patients: nurses' knowledge and views. *Postgraduate Medical Journal*. 2020, 76(892), p. 89–91. ISSN 0032-5473.

RAZAK, P. A. et al. Geriatric oral health: a review article. *Journal of international oral health*. 2014, vol. 6, no. 6, p. 110–116. ISSN 0976-7428.

ROHR, J. F. C. et al. The influence of the oral microbiome on general health. *Stomatology edu journal*. 2021, vol. 8, no. 1, p. 66–76. ISSN 2360-2406.

SADIG, W. The denture hygiene, denture stomatitis and role of dental hygienist. *International Journal of Dental Hygiene*. 2010, vol. 8, no. 3, p. 227–231. ISSN 1601-5029.

SHAH, S. S. et al. Denture Hygiene Habits among Elderly Patients Wearing Complete Dentures. *The Journal of Contemporary Dental Practice*. 2013, vol. 14, no. 6, p. 1161–1164. ISSN 1526-3711.

SCHIMMEL, M. and ABOU-AYASH, S. The Ageing Mouth. In: KOSSIONI, A. (ed.). *Gerodontology Essentials for Health Care Professionals*. Practical Issues in Geriatrics. Cham: Springer International Publishing, 2020, p. 17–48. ISBN 978-3-030-41467-2.

SOULISSA, A. G. A Review of the Factors Associated with Periodontal Disease in the Elderly. *Journal of Indonesian Dental Association*. 2020, vol. 3, no. 1, p. 47–53. ISSN 2621-6183.

SU, Y. et al. Denture Wearing and Malnutrition Risk Among Community-Dwelling Older Adults. *Nutrients*. 2020, vol. 12, no. 1. ISSN 2072-6643.

SYED, Q., HENDLER, K. T. and KONCILJA, K. The Impact of Aging and Medical Status on Dysgeusia. *The American Journal of Medicine*. 2016, vol. 129, no. 7, p. 753.e1–753.e6. ISSN 0002-9343.

TURGUT CANKAYA, Z., YURDAKOS, A. and GOKALP KALABAY, P. The association between denture care and oral hygiene habits, oral hygiene knowledge and periodontal status of geriatric patients wearing removable partial dentures. *European Oral Research*. 2020, vol. 54, no. 1, p. 9–15. ISSN 2630-6158.

TURNER, M., JAHANGIRI, L. and SHIP, J. A. Hyposalivation, xerostomia and the complete denture. *The Journal of the American Dental Association*. 2008, vol. 139, no. 2, p. 146–150. ISSN 0002-8177.

UMAR FAROOQ, M., PURANIK, P. M. and K.R, S. Oral health concerns in elderly: A review. *RGUHS Journal of Medical Sciences*. 2019, vol. 9, no. 4. ISSN 2231-1947.

WEENING-VERBREE, L. F. et al. Evaluation of an Oral Care Program to Improve the Oral Health of Home-Dwelling Older People. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022, vol. 19, no. 12. ISSN 1661-7827.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. World Health Statistics. World Health Organization, 2020.

WONG, F. M. F., NG, Y. T. Y. and LEUNG, W. K. Oral Health and Its Associated Factors Among Older Institutionalized Residents – A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019, vol. 16, no. 21. ISSN 1661-7827.

WILLIS, J. R. and GABALDÓN, T. The Human Oral Microbiome in Health and Disease: From Sequences to Ecosystems. *Microorganisms*. 2020, vol. 8, no. 2. ISSN 2076-2607.

YUAN, A. and WOO, S.-B. Adverse drug events in the oral cavity. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology and Oral Radiology*. 2015, vol. 119, no. 1, p. 35–47. ISSN 2212-4403.

ZELIG, R. et al. Tooth Loss and Nutritional Status in Older Adults: A Systematic Review and Meta-analysis. *JDR Clinical & Translational Research*. 2022, vol. 7, no. 1, p. 4–15. ISSN 2380-0844.

Kontakt

Ing. Iveta Bryjová
Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě
Ústav nelékařských zdravotnických studií
Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava, Česká republika
iveta.bryjova@fvp.slu.cz